

Tako se n. pr. god 1439. spominje Radašin VUKŠIKIĆ, poslanik velikog vojvode bosanskoga Radosava Pavlovića¹⁷⁾ i god. 1443. VUKŠA, djak velikog vojvode bosanskoga¹⁸⁾ ali se još god. 1427. spominje jedan pop VLBKŠA¹⁹⁾.

God. 1430. spominju se sinovi vlastelina trebinjskog Vukše²⁰⁾, a god. 1432. spominje se također Vukša sa djecom kao ogranak trebinjskog vlasteoskog plemena Ljubi-bratića²¹⁾.

Prema navedenome Vukša Stepanović, čije je ime urezano na peraškom maču, živio

¹⁷⁾ Miklosich, Monumenta serbica, str. 397, 399.

¹⁸⁾ Ibidem, str. 425.

¹⁹⁾ Ibidem, str. 337.

²⁰⁾ Glasnik Zemaljskog Muzeja u Bosni i Hercegovini, XXIX. (1917.) str. 162.

²¹⁾ Јиречек-Радонић, Историја Срба, III., стр. 48, опаска 2.

²²⁾ U XIV. stoljeću spominje se jedan Vukša, a to je knez omiški, kojemu su Dubrovčani uputili jedno pismo god. 1332. (Mommenta Ragusina, Tomus I. str. 124.) — Između god. 1356. i 1367. spominje se VUKŠA, vlastelčić cara srpskoga, kojega je car Uroš bio poslao u čuveni manastir sv. Srđa i Vakha na Bojani (Monum. serbica str. 175.), a koji je možda isto lice sa

je negdje u XV. stoljeću i to, po svoj prilici, u našim južnim krajevima, gdje se to ime često javlja, a sudeći po grbu na maču, bio je vlasteoskog roda²²⁾. Peraštani su mogli njegov mač lako nabaviti, budući su kao imućni ljudi i trgovci mnoge druge dragocjenosti i iz daljnjih zemalja nabavljali, a vidjeli smo, da stari pisci o tome ništa ne kažu, da bi im ga bio darovao Petar Zrinjski²³⁾.

Petar D. Šerović.

Vukšom, kefalijom zetskim, koji je bio god. 1349. u Dubrovniku (Gelicich, La Zedda e le dinastia dei Balšidi, Split 1899., str. 27. i 30.). Kada bi na maču bilo urezano ime VLBKŠA, kako se je pisalo u XIV. stoljeću, a ne VUKŠA, kako se je počelo pisati u XV. stoljeću mi bismo bili mišljenja, da je peraški mač pripadao ovom Vukši, zetskom kefaliji, koji se je mogao služiti onakvim grbom, kakav je na maču urezan.

God. 1397. spominje se i neki Dubrovčanin trgovac po imenu VLBKŠA. (Pucić, Spomenici srpski, II. 9.).

²³⁾ Interesantno je ovdje napomenuti, da T. Smičiklas (Povjest Hrvatske, dio II. Zagreb 1879., str. 155.) kaže, da su god. 1654. Kotorani obdarili Petra Zrinjskoga dragocjenom sabljom, što im je grad spasio ratujući po moru protiv Turaka, dočim ništa ne spominje, da bi Petar bio spomenute godine darovao Peraštanima kakav mač.

NATPIS NA MAČU PETRA ZRINSKOGA U PERASTU.

U gradiću Perastu (Boka Kotorska) čuva se znamenit spomen na dvije velikaške porodice, koje su, jedna u Hrvata, druga u Srba, vršile u svoje doba presudnu ulogu u povijesti našega naroda. To je mač hrvatskoga bana i mučenika Petra Zrinskoga, nekad svojina despotskoga roda Brankovićeve. Po savremenoj vijesti glasovitoga Peraštanina barskoga nadbiskupa Andrije Zmajevića, te po vrlo dobro sačuvanoj, a nikad osporenoj predaji darovao je ban Petar ovaj mač Peraštanima, kad ih je svojim pohodom počastio nakon pobjede,

koju izvojevaše 15. svibnja 1654. nad jakim turskim silama pod vodstvom Mehmed ađe Rizvanagića. Nije istina, da je ban saznao u Bakru za junačko djelo Peraštana, pa lađom dohrlio u južno dalmatinsko primorje u samih osam dana, da Peraštane vidi i počasti, kako se čita u izvješću o boju, što ga je sačuvao u rukopisu peraški kroničar Julij Balović.¹ Ban je tada kr-

¹ Sr. izvješće u Vulovića, Gospa od Škripjela, 132.

staro gusareći u južnom Jadranu, pa je lako mogao saznati za pobjedu.²

U velikoj se cijeni držao u Perastu ovaj mač. Mačem se znamenovala vrhovna vojnička vlast u mjestu. Novom peraškom kapetanu, načelniku, koji se birao svake druge godine, uz štap kao znak sudačke vlasti predavao se i Vukov mač u znak vojničke.

Vulović iznosi, da su na pomenutom (i u članku g. Šerovića opisanom op. ur. N. S.) maču, po mnijenju vještaka, dva rubina, dva ametista, jedan almantin, jedan kalcedon, jedan karneol. Oštrica od čelika vješto je izrađena. Bila je ispunjena zlatom. To se još i sada razabire iz zlatnih otražaka, što se očuvaše u malenim izdubinama i izrezima.

Pri dnu pročelja na oštrici razabire se grb vlasnikov, dva orla. Na tom je mjestu oštrica vrlo ugrađena, pa dva orla izgledaju bjelkasto siva. Ispod je na grbu latinsko slovo P. Ovaj je grb izmakao svima, koji su se dosad pozabavili mačem, a od odlučne je i presudne važnosti za rješidbu spornoga pitanja, o komu je riječ u ovoj raspravi.

Na pročelju je urezan staroslovenski natpis velikim ćirilskim pismenima (bosančicom). Navodim ga latinskim pismenima, prama sadašnjemu izgovoru, s popunjenom kraticom bez slova jer i jeri: Sudi G(ospodji obidešie (u natpisu) me i vzgrani boreštims smnoju priimi oružie i štít i vstani bijušti. To odgovara prvom i drugom stihu psalma 34., koji u Vulgatinu tekstu glasi: Judica, Domine, nocentes me, expugna impugnantes me. — Apprehende arma et scutum: et exsurge in adjutorium mihi. U slobodnijem hrvatskom prevodu glasio bi staroslovenski natpis: Sudi, Gospode, one, koji me obilaze, i pobij one, koji se bore sa mnom. Primi oružje i štít i ustani bijući (biva, boreći se za me). Natpis je u jednoj vodoravnoj crti uzduž cijele oštrice. Vulović ga ne navodi ispravno. Ispravan je facsimile natpisa po fotografskom snimku u članku Martina Viskovića »Još o maču Zmaja Ognjenoga Vuka« (beogradski dnevnik »Vreme« od 10. X. 1924.). Riječ štít u natpisu pogrješno je donešena u Vulovića. Nakon slova t pri kraju on dodava staroslovensko iže, a u natpisu stoji jer, spojen sa slovom i, koje nije drugo nego

² Ispravno i podrobno prof. A. Vučetić u monografiji o krstarenju Petra Zrinskoga na jugu g. 1654.; pravo pišu i Ch. Šegvić i Ferdo Rožić u monografiji »Neoteta baština« u zbirci »Posljednji Zrinski i Frankopani«, izd. Matica Hrvat., 1907., str. 203., i S. Vulović, n. dj., 121.

veznik, što spaja narednu riječ vstani. Po tomu riječ štít u natpisu nije glagolski oblik, nego imenica štít, lat. scutum. Tako riječ bijušti potkraj natpisa iza riječi vstani ne može biti akuzativ, jer bi to bio besmislen izraz, nego nominativ participa prezenta aktivnoga bijući (odnosi se na Gospoda, a ne na moliočeve neprijatelje). U natpisu je svršetak riječi na iže i jer.

Na začelju je u cijeloj crti uzduž sve oštrice latinski natpis: memento mei domine (sjeti me se, Gospode). Tu je i drugi staroslovenski natpis velikim ćirilskim pismenima, o komu se zapravo i vodi rasprava. Natpis je isprekidani, jer nije pisan vodoravno, nego u kosoj crti preko oštrice popreko, pri dnu začelja. Glasi ovako (ispuštam slovo jer i kratice popunjavam) po sadanjem izgovoru latinicom u cijelosti: S(ve)ti Nikolae skori pomošti krepki vbrani tebe pripadaju i tebi se molju ti mi budi na pomošt az grešni rab b(o)ži Vukša Stepanovik. To znači: Sveti Nikola, uskori (biva, požuri) pomoći i krepak (mj. krepko, obrani, tebi (biva, preda te) pripadam (padam, i tebi se molim, ti mi budi na pomoć, ja grješni sluga božji Vukša Stepanović.

Andrija Zmajević nije točno preveo natpis, pa ga zato i netočno navodi u svom crkvenom ljetopisu³.

Ovaj natpis donosi Vulović⁴ točnije nego onaj prvi, iako ne manjka neispravnosti. Svakako Vulović točno navodi prezime prvoga poznatoga vlasnika mača (Stepanović), a ne kao Zmajević (Sciapanović), koji nije pravo pročitao natpisa.

II.

Ob ovom se natpisu razvila rasprava skoro po novinama, i to stoga, što se zna, da se despot Vuk Branković pisao Grgurović, a misli se, da se nije pisao i Stepanović. Vulović se povodi⁵ za A. Zmajevićem, savremenikom Petra Zrinskoga, i za neprekidnom peraškom predajom, pa odnosi prezime Stepanović na Vuka. U potvrdu navodi, kako će se kasnije istaći, domišljat povjesno-politički razlog⁶. Pri peraškoj predaji ostaje i Martin Visković, odvjetak odlične peraške porodice⁷, protiv sveučilišnog profesora Dra Alekse Ivića, koji tvrdi⁸,

³ U Vulovićevoj knjizi »Gospa od škrpjele«, s. 118.—119.

⁴ n. dj., 118.

⁵ n. dj., 113. i slij.

⁶ n. dj., 119.

⁷ Još o maču Zmaja Ognj. Vuka »Vreme«, 10. X. 24.

⁸ »Vreme«, 14. I. 1924.

da to nije nikako despot Vuk, ako na natpisu stoji »Šćepanović«, kako je bilo navedeno u božićnjemu broju »Vremena«, jer je prije svega bio sin Grgurev, a ne Stjepanov, pa i stoga, što ime Šćepan više sjeća na Crnogoru, nego na staru srpsku despotovinu, gdje je ovo ime glasilo Stefan, rjeđe Stepan, ali Šćepan nikada.

O maču su još prije nešto pisali pop Savo Nakićenović u kolekciji »Naselja srpskih zemalja«, pop Petar Rafajlović u koledaru »Boka«⁹, prof. Vicko Tripković u »Crticama o Boki Kotorскоj«¹⁰, I. Petković u spomenutom koledaru »Boka«¹² podrobno opisuju mač. Ovi pisci uglavnom slijede starije pisce i predaju.

Sasvim je kriva tvrdnja pisca članka »Sablja Petra Zrinjskoga u Boki«,¹³ da nadbiskup Zmajević ne kaže ništa, da je to mač Vukov, a kao savremenik je to mogao da zna. Baš to izričito ističe Zmajević u svom ljetopisu. Iza kako je ukratko naveo junačke despotove podvige, neposredno pridodava: »Ovoга medju ostaliema našega Slovinskoga naroda hrabrana junaka nahodi se sada mač plemeniti u Perastu našem mjestu...«¹⁴ Tako mu isto nije ispravna tvrdnja, da je Zmajevićev ljetopis pisan latinicom, jer je zapravo pisan bosančicom, a ujedno je dometnut latinski prevod.¹⁵

Pisac članka božićnjega broja »Vreme«, 1923., »Grad Perast u Boki« kao i već spomenutoga drugoga članka potpisuje se P. D. Š., a to je, mislim P. D. Šerović u »Vremenu« od 16. X., gdje se još jednom osvrnuo na ovo pitanje.¹⁶ Ovdje je pisac ispravniji, ukoliko je i sam vidio i pročitao natpis, dok je u prvim člancima nestalan, pa se čak pomaže i domišljanjem, kako bi otprilike imalo da izgleda u natpisu ime vlasnikovo. Svakako Šerović pristaje uz mnijenje prof. Ivića.

⁹ IX, 531.

¹⁰ s. 47.

¹¹ s. 54—56.

¹² s. 115., 116.

¹³ Vreme, 18. II., 24., piše P. D. Š.

¹⁴ Vulović, n. dj., 118.

¹⁵ Sr. Theimer, Mon. Slav. Merid. II., 241—242.; Kukuljević, Arkiv za jugoslav. povj., IV, 376. Pisac ističe kao važno, da je pisano Schiepanovich (dakle Šćepanović) u natpisu, koji donosi pisac ljetopisa! Srvani i fotografski snimak natpisa o V. Stepanoviću u »Vreme«, br. 10. X., 1924. Iznio ga je M. Visković, ponešto pogrešno, tako Vukš mj. Vukša, radi nedostataka pri fotogr. otiskivanju.

¹⁶ »Još o natpisu na maču, koji se čuva u Perastu«.

Pitanje je došlo na mrtvu točku. Sad se radi o tome, da se sa izvješnošću utvrdi, je li zbilja Vukša Stepanović despot Vuk Branković ili koja druga ličnost, odnosno, da li se despot Vuk mogao pisati i Stepanović i da li se tako i pisao.

Prije nego se pređe na samo sporno pitanje, rad je opaziti, da niko nije vlastan unositi svoja domišljanja u natpise. Natpise treba pravo pročitati i proučiti ih onakve, kakvi jesu, pa iz njihove stvarne sadržine izvoditi logičke zaključke. Natpisi su za povjesnu znanost izvori prvoga reda, razumije se, uvijek pod uvjetom, da se ni u čemu ne iskrive. Kao povjesni izvori jači su i od pisanih isprava jer se one vremenom zbog nepomnje, a katkada i zbog zlobe prevodioca ili prepisivača lako iskrive. A i da se izvornik isprave očuva, opet lako istrune ili se istroši poradi duga vremena, što je kod natpisa, urezana u kamen ili u kovinu, vazda teže. Sve te raznolike kombinacije, kako je pisano ime Stepanović, padaju same po sebi, jer jedno te isto ime, koje dolazi u natpisu samo na jednom mjestu, ne može da na tom jednom te istom mjestu bude pisano raznoliko. Na natpisu piše STEPANOVIK (sa »jer« na kraju), i drukčije nikako.

Ime Stjepan u Srba obično se pisalo Stefan,¹⁷ ali dolazi i Stepan, i to, primjerice, kod Brankovića, pa baš kao navlaš kod Stjepana, strica Vukova.¹⁸ U Bosanaca se bilo uobičajilo Stipan¹⁹ i Stefan,²⁰ pače i Stefan Stepan. Tako se zvao bosanski kralj Stefan Stepan²¹ Tomašević.

Grb na maču poglavito pomaže, da se riješi ovo pitanje. Grb predstavlja dva orla bez krunе. Samo mjesto, gdje je grb urezan, izlizano je od duga vremena. S toga se prostim okom ne može da ustanovi, je li grb bio pozlaćen, budući da sada na tom mjestu nema pozlate. Ali tu i tamo na samom maču (oštrici) održali su se tražovi vrlo stare pozlate, pa stoga nema razloga, da se posumnja, da li su dva orla bila pozlaćena.

U doba despota udomačili su se u Srbiji heraldički običaji, zbog dodira sa zapadom. Do toga vremena heraldika je bila u praksi samo u Hrvatskoj, Dalmaciji i Bosni. Jireček, prama zborniku grbova Ulriha Rajhen-

¹⁷ Sr. Miklošić, Monumenta serbica passim.

¹⁸ Sr. listinu despota Lazara, brata Stepanova, Mon. serb., 476. sq.

¹⁹ Mon. serb. passim.

²⁰ Za primjer Mon. serb. 260., sq., isto lice, kralj Stefan Tvrtko Tvrtković zove se drugdje Stipan, Mon. serb., 253.

²¹ Mon. serb., 485.; u istoj ispravi isti kralj i Stipan, n. mj., 488. III.

talskoga iz Kosnica, označuje grb despota Stepana kao dva zlatna orla bez krune, koji nose u kljunovima rog; iznad grba je zlatna herceška kapa sa zelenom postavom.²²

Dva orla bez krune, koja su, nije sumnje, imala pozlatu kao i sva oštrica, urezana su i na maču. Ako se neke pojedinosti (zlatna herceška kapa sa zelenom postavom, rog u kljunovima orlova) i ne mogu da sad zamijete, nije samo do toga, što ih je dugo vrijeme (četiri vijeka i po) lako moglo da izliže, nego i do toga, što je Brankovićev grb poprimao različite preinake, ali je ipak zadržao dva orla kao svoje posebno obilježje. Tako ima na jednom pečatu Stefanovu štít sa dva ljiljana, a više njih šljem s rogovima od tura, posred kojih se nalaze dva orla.²³

Prema ovomu je neprijeporno, da grb na maču odaje Brankovića kao vlasnika.

Ostaje sada pitanje, koji je od roda Brankovićeva bio vlasnik mača. Razumije se, onaj, koga natpis kazuje, a to je Vukša ili Vuk A od poznatijih lica roda Brankovićeva osim oca despota Đurđa, na koga se prezime Stepanović ne odnosi, nosi to ime slavni Vuk, sin slijepoga Grgura, nećak slijepoga despota Stefana (Vuk Ognjeni, Zmaj-despot), vrstan ratnik osobito protiv Turaka.²⁴ Poznat je kao Vuk Grgurović. Po nekim stranim vijestima Vuk je nezakonit sin slijepoga Grgura najstarijega sina despota Đurđa.²⁵ Thallóczy ga smatra²⁶ za zakonita sina Grgureva. Prof. Ivić upozoruje²⁷ na nemogućnost, da se Vuk potpisivao Stepanovik. Iz jednoga zapisa²⁸ vidi se, da se Vuk nazivao Grgurović.

Nu iz toga se zapisa ne može da izvede apodiktička tvrdnja, da se Vuk nije pisao i Stepanović, pogotovo ako stoji, da je bio vanbračno dijete Grgurevo, što mu kao nosiocu despotske časti nije moglo biti najprijetnije. Ali pridolazi i jači razlog, što ga je domišljato naveo Vulović,²⁹ naime, da je Vuk naslijedio u despotstvu ne oca Grgura nego strica Stjepana, i to na uštrb zakonitih Stjepanovih nasljednika, pa je zato stričevim imenom prisvojio pridjevnik, da bolje utvrdi svoju despotsku vlast.

²² Istorija Srba, II, 218.

²³ Jireček, n. dj., II, 218. po Thallóczy-u, Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter, übers. v. Dr. F. Eckhart, München u. Leipzig 1913., 313. i. d.

²⁴ Jireček, n. dj., II, 201.

²⁵ Jireček, II, 172. po Makuševu, pa 201., bilj. 2.

²⁶ Wiss. Mitt. III, 342., Jireček, ibid.

²⁷ Verme, 14. I., 1924.

²⁸ Zapisi i natpisi, I, 112., br. 354.

²⁹ Gospa od Škrpjela, 117.

Ovo se svakako ne protivi povijesti.

Zadnji znatniji srpski vladar bio je despot Đurađ Branković ili Vuković (po ocu Vuku). Despotovao je od 1427. do 1456. Bio je po majci Mari unuk kneza Lazara, a sestrić znamenitoga despota Stefana Lazarevića, svoega predšasnika.³⁰ Đurađ je imao braću Grgura i Lazara. Imao je i tri sina, Grgura i Stefana, koje je sultan Murat II. dao okovati i oslijepiti (8.V, 1441.),³¹ i Lazara, koji je nakon očeve smrti za kratko despotovao († 1458.), te dvije kćeri, Maru, ženu sultana Murata II. i Katarinu ili Katakuzinu, ženu celjskoga grofa Ulriha, bratića druge žene Sigismundove carice Barbare.³² Jelena Paleologina, koju spominje despot Đurađ u jednom zapisu iz g. 1452.,³³ bila je žena despota Lazara.³⁴

Nakon Lazareve smrti upravljahu despotovinom Jelena Paleologina, slijepi Stefan i Mihajlo Anđelović. Stranka je Anđelovićeva htjela, da Turska postavi srpskoga despota. Ali bi svladana (1458.), našto bi priznat za despota slijepi Stefan. Turski je pretendent bio najstariji sin despota Đurđa, slijepi Grgur, koji travnja 1458. stiže u Kruševac s velikom turskom vojskom.³⁵ Nepouzdana vlastela protjeraju iz Smederova despota Stefana. Despotovinom ovlada bosanski knez Stjepan kao zet despota Lazara.³⁶

Nu Smederevo padne u ruke Muhameda II na 20. VI, 1459. Nakon toga se nije više ni mislilo na prava slijepoga Grgura, koji umre 1459. kao monah German.³⁷ Odisejada protjeranoga Stefana svrši skrajnom bijedom³⁸ († 1477.).

Međutim iskrnsnu despotska čast u južnoj Ugarskoj. Kad je početkom 1465. stiglo u Beograd iz Smedereva tursko odaslanstvo, da ponudi mir, u pratnji se nade i sin Grgurev, a nećak despota Stefana Vuk (Zmaj despot). Kralj ga Matija zadržao i u rujnu 1471. imenova za srpskoga despota, nakon prevladane zavjere ugarskih velikaša, koji pokušahu da dignu na ugarski prijesto poljskoga kneževića Kazimira. Pri tomu dakako nije kralj Matija poveo računa ni o još živomu despotu Stefanu, pa ni o nasljednom pravu njegovih sinova Đurđa i Jovana, koji se tek iza Vukove smrti († 16.

³⁰ Jireček, II, 96, 128.

³¹ N. dj., 143.

³² N. dj., 136, 199.

³³ Novaković, Zakonski spomenici, V, 503.

³⁴ Jireček, II, 180.

³⁵ N. dj., 171—172.

³⁶ N. dj., 173—175.

³⁷ N. dj., 175.

³⁸ N. dj., 199—200.

IV, 1485.), najprije Đurađ, pa Jovan, domognu despotovine u južnoj Ugarskoj.³⁹

Iz ovoga se lako razabire, zašto se despot Vuk mogao pisati nesamo kao Grgurević, nego i kao Stepanović. Vuk je došao do despotske časti manje zakonitim putem. On je to dostigao jedino tako, da se mimoišlo nasljedno pravo djece despota Stefana, njegova strica. Vuku je dakle moglo biti samo od koristi, da se prozove i po imenu strica Stefana, da tako utvrdi i u neku ruku uzakoni despotsku vlast, koja je išla Stefanova djecu. Pri tomu ne treba baš i to ustvrditi, da je kod Vuka važila i okolnost, da su i u rodu Brankovićevu pojedini članovi kadikad uzimali ispred svoga ličnoga imena ime Stefan (porodično i kaonoti nasljedno ime u Nemanjića); tako despot Đurađ i brat mu Grgur.⁴⁰

Svakako valja pripaziti na činjenicu, da se u ispravama nije uvijek održavala točnost u oznaci obiteljskoga porijekla. Tako despot Đurađ u jednoj ispravi zove despota Stefana Lazarevića svojim roditeljem, iako mu je Stefan bio samo ujak,⁴¹ dok se zapravo otac Đurđev zvao Vuk. Ali je Đurđu trebalo da utvrdi red nasljedstva. Tako isti Đurađ, a to je vrlo značajno, u drugoj ispravi, izdatoj u Smederevu 1445. u potvrdu dubrovačkih povlastica, zove na istom mjestu u četiri maha i Vuka (oca) i Stefana (ujaka) svojim roditeljem (...koim je bil zakon za tozi u prve gospode i u cara Stefana i u gospodina i roditelja mi Vlka i u sveto počivšago gospodina kneza Lazara i u sveto počivšago gospodina i roditelja mi despota Stefana...).⁴²

Pa opet činjenica je, da je Vuk nasliedio Stefana u despotstvu, a ne Grgura, koji se kao turski pretendat uzalud naprezao, da se domogne despotovine. Nije bilo nezgodno za Vuka, da tu okolnost kadikad istakne, tim više, što mu nije moglo biti časno, da mu je otac došao u sukob sa težnjama srpskoga plemena kao turski pretendat.

Svi ovi navodi i razlozi doprinose zaključku, da se je Vuk mogao pisati i Stepanović, a ne samo Grgurević. A da se despot Vuk zastalno pisao i Stepanović, dokazuje baš ovaj natpis na maču, kad se uoči u svijetlu, što ga na nj baca grb Brankovićev. Ovakva se naime pitanja mogu da riješe jedino, ako se uvijek ima na umu rezultanta, koju davaju različite okolnosti, što se odnose na jednu te istu stvar. Nenaravno je kazati, da bi se grb

mogao da odnosi i na koju drugu ličnost ili na koju drugu porodicu, kad za Brankoviće imamo potvrdu u svjedočanstvu savremenika Petrova učenoga Zmajevića, i kad, od poznatih grbova, baš ovaj odgovara grbu roda Brankovićeva. Opet se grb ne može da odnosi na koju drugu ličnost, nego na onu, koju prokazuje natpis, jer ni grba ni natpisa, onako, kako su složeni, nije mogao da postavi ko drugi nego pravi vlasnik ili nosilac mača, pa zato nema stvarna razloga predstaviti kakvu drugu ličnost u natpisu, a ne jednoga člana porodice Brankovićeve, i to baš Vuka.

Ne smije se nikako mimoići svjedočanstvo nadbiskupa A. Zmajevića, Perašanina i savremenika Petra Zrinskoga, koji je prema tomu vrlo lako mogao da pronade i napiše istinu, iako je u svom ljetopisu nepouzdan za starije doba kao i malne svi redom tadašnji kroničari. Valjada je i sam Petar saopćio što peraškim junacima o porijeklu mača, da mu cijena daru odskoči. Pisac crkvenoga ljetopisa nije mogao da ishitri o tako značajnu daru lažnu okolnost, koja bi se bila mogla već za njegovo doba lako pobiti.⁴³ Važnost njegova svjedočanstva ne pobija okolnost, da nije točno čitao sama ćiriliske natpise, pa ni prezime Vukšino (Šćepanović). Uvaži li se, da se tim mačem pasao novi peraški kapetan, kad se nakon izbora uvodio u službu, nije čudo, da se u Perastu pomnjivo očuvala predaja o darivaču i o porijeklu mača.

Moglo bi se spočitnuti, da na maču stoji i jedan kraći latinski natpis. Odakle takav natpis na jednom maču u posjedu Brankovića? To je tim čudnije, što su dva ostala natpisa na istom maču ispisana ćirilicom. Ili je latinski natpis urezan kasnije, kad je mač došao u posjed Zrinskih (latinsko slovo P moglo bi biti inicijal Petrova imena), ili je urezan još i prije nego je došao u posjed Brankovića, jer nije isključeno, da mač prije toga nije bio vlasništvo kakva zapadnoga velikaša, ili je napokon bio urezan, dok je bio u posjedu Brankovića.

Ovo se zadnje ne može isključiti, jer nas na tu mogućnost upućuje okolnost, da je oblik latinskih slova kao i onaj ćirilskih vrlo ugladen, a i veličinom su slova pojednaka, pa valjda odavaju jednu istu majstorsku ruku. Pogotovo su znakovi, što ispunjavaju razmake između pojedinih slova latinskoga natpisa (salomljeno, na jednak način izdjelano pero), isti kao i jedan znak u ćirilskom natpisu na pročelju mača.

To je moguće i stoga, što su Brankovići imali mnogo političkih, a i krvnih

⁴³ Mjesto iz ljetopisa već prije navedeno.

³⁹ Jireček, n. dj., 201.—206.

⁴⁰ Monum. serb., 278.

⁴¹ Novaković, n. dj., 503.

⁴² Mon. serb., 433.—436.

veza sa nekim hrvatskim velikaškim porodicama. Opet su se oslonili i na jednu zapadnu silu (Ugarsku), koja je, i to baš u Vukovoj osobi, obnovila despotsku vlast (u južnoj Ugarskoj) nakon pada Smedereva. Veze su sa hrvatskim velikaškim porodicama bile vrlo uske. Tako je Jelena Jakšićeva, udovica zadnjega potomka despota Đurđa Brankovića, despota Jovana († 1502.), poslala za hrvatskoga velikaša Ivaniša Berislavića, koji je po smrti Jovanovoj postao srpski despot (1504.—1514.)⁴⁴ Mara, kći despota Jovana, udala se za Ferdinanda Frankapana, sina Bernardinova i Luize aragonske, dok je kći Ferdinandova Katarina poslala za slavnoga sigetskoga junaka Nikolu Zrinskoga.⁴⁵ Šta više i sama Vukova žena

⁴⁴ Jireček, II, 206.—207.

⁴⁵ N. dj., 206. i blj. 3., gdje se navodi i knjizevnost.

Barbara bila je kći Sigismunda Frankapana, a udala se po Vukovoj smrti za Frana Berislavića.⁴⁶ Zato je bilo vrlo lako, da darovštinom ili ostavštinom mač prade od Brankovića u porodicu Zrinskih.

Iz svega, što je navedeno, daje se naposljetku izvesti ovaj zaključak:

1. Mač, koji je hrvatski ban Petar Zrinski darovao Perašanima, bio je nekad svojina srpskoga despota Vuka Brankovića.

2. To svjedoči a) Brankovićev grb na maču, b) ime prijašnjega vlasnika (Vukša Stepanovik) u natpisu na maču.

3. Despot Vuk Grgurević zvao se i Stepanović po stricu, neposrednom predšasniku u despotskoj časti.

Pavao Butorac.

⁴⁶ N. dj., 202., 203.

NAPULJSKA »ARCADIA REALE« i ADAM BARIČEVIĆ

Bivši profesor zagrebačke »arhigimnazije«, kasnije župnik, Adam Alojzije Baričević (1756.—1806.) bijaše vrlo dobro znana ličnost u latinističkim redovima Ugarske i Italije, najjačih kula latinizma, što je izumirao, potkraj XVIII. stoljeća. Iako nije mnogo štampao, po svojim je privatnim pismima bio poznat kao vrstan znalac Ciceronova govora i okretan stilist latinski. Zato i bijaše vrlo poštivan u redovima svojih dopisnika, naročito Talijana, koji su vazda nastojali da mu to štovanje iskažu i spoljašnjim dokazima. Na poziv Angela Fabronija, proveditora (staratelja) pizanskog sveučilišta, Baričević je napisao biografiju Girolama Ferrija, koja je štampana u jednoj talijanskoj reviji i pronijela svom piscu glas u naučne krugove. Federigo marchese Manfredini, tajnik cara Leopolda II. i ministar Ferdinanda, velikog vojvode toskanskoga, pokušao je Baričevića praturati za profesora latinskog jezika u budimskom sveučilištu, pa ako mu nastojanje nije uspjelo, zacijelo nije bila krivnja Manfredinijeva. Najzad ga, kako ističu Baričevići životopisci, dvije talijanske akademije, turinska i napuljska, izabraše svojim članom. Baričević sâm o tom odlikovanju svom nigdje ne govori, pa se zato i ne može utvrditi, da li je uistinu bio član turinske akademije, no da je bio član napuljske akademije »Arcadia Reale«, o tome nema sumnje, jer se sačuvala originalna diploma, kojom je hrvatskom latinistu podijeljeno to laskavo odlikovanje. Donosim ovdje tekst te povelje kao jedan blistavi

kamečak u šarenom mozaiku naše kulturne historije XVIII. stoljeća. Diploma glasi:

»A sua Signoria Illma e Molto Rnda il Sig. Paroco B. Adamo Luigi Barichievich, Accademico Sincero Laureato dell' Arcadia Reale.

Ci facciamo un pregio di rassegnare a Vostra Siga. Illma col presente Diploma, che i Signori Promotori, e gli Accademici Sinceri Laureati dell' Arcadia Reale, da cui rappresentasi l' antica celebre Società letteraria del magnanimo Re Alfonso I. di Aragona, di Anton Beccadelli da Bologna, detto comunemente il Panormita, e di Giovan Gioviano Pontano, han creduto un loro indispensabil dovere l' aggregarvi di unanime consenso, e con l' espressa mia determinazione, anche la degnissima, e rispettabile Persona di Vostra Siga. Illma, come un Soggetto di somma dottrina, e di ottimo nome, con darle in prima la facoltà di recitare in essa Reale Accademia qualunque sorta di scientifiche produzioni, ogni qual volta se ne terranno le private, o pubbliche Adunanze: con assegnarle dippiù il Nome Arcadico di Cleonimo Spartano, che dovrà Ella spiegar sempre, anche nel dar fuori qualche Opera in istampa; e con accordarle in fine l' onore dell' Alfonsiana Laurea, di cui liberamente potrà Ella medesima far' uso in tutt' i congressi Accademici, per così mantener salvo alla Nazione Siciliana, ed all' Italia, quel decorosissimo lustro, di cui già la ricolmarono un Giorgio Trapezunzio, un Lorenzo Valla, un Bartolomeo Fazio, un Gabriello Altilio, un' Al-